

Girayalp Karakuş

<https://orcid.org/0000-0001-6240-5490>

Assistant Professor, Amasya University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Turkey, girayalp71@ gmail.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Karakuş, G. (2023). Cumhuriyet Dönemi Siyasal Bilinç Oluşturma Çabalarının Temelleri (1923-1950) *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 (6), 2166-2176.

Cumhuriyet Dönemi Siyasal Bilinç Oluşturma Çabalarının Temelleri (1923-1950)

Öz

Siyasal toplumsallaşma kavramı yalnızca bir tarihi dönemi kapsayan sosyal gelişme mi yoksa tarihin belirli dönemlerinde kendiliğinden meydana gelen olgu mudur sorusu akla gelebilir. Toplum bilimi ortaya koyduğu araştırmalarda tarihin her dönemlerinde politik kültürün oluştuğunu ortaya koymaktadır. Çalışma Cumhuriyetin ilk dönemlerinden çok partili sisteme geçiş döneminde siyasal toplumsallaşma bilincinin oluşturulması süreci ile sınırlandırılmıştır. Geleneksel toplum yapısından siyasal toplumsallaşmaya geçiş dönemleri ele alınmıştır. Kendi bütünlüğü içinde toplumsal yapının karmaşıklığı yanında toplumun kendi içinde gelişen güçlü bir dinamizmin olduğu görülür. Toplumun kendi inanç yapısı içinde gelişen değer yargıları ve davranış biçimlerinin benimsenmesinde birey ve toplum etkileşimi oldukça iç içedir. Birçok ilişkileri içinde barındıran toplumsallaşma, toplum bilimciler arasında da farklı görüş ayrılıklarına neden olmuştur. Genel tanımlamayla toplumsallaşma, bireyin olumlu olumsuz davranışların benimsenmesi ile ilişkili olduğu gözlenmiştir. Aynı zamanda toplumda bireyin toplum içindeki statüsünü belirleyen bir işlev vazifesi görmüştür. Farklı ilişkiler içinde toplum ile bireyin uyumu ancak üstün bir kültürel yapı içinde gelişme gösterdiği de bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Toplumsallaşma, Cumhuriyet, Atatürk, Sosyoloji, Siyaset Bilimi

Foundations of Efforts to Create Political Consciousness in the Republican Era (1923-1950)

Abstract

The question of whether the concept of political socialisation is a social development covering only a historical period or whether it is a phenomenon that occurs spontaneously in certain periods of history may come to mind. Social science researches reveal that political culture is formed in every

period of history. The study is limited to the process of creating the consciousness of political socialisation during the transition period from the early periods of the Republic to the multi-party system. The periods of transition from traditional social structure to political socialisation are discussed. In addition to the complexity of the social structure within its integrity, it is seen that there is a strong dynamism developing within the society itself. The interaction between the individual and the society is very intertwined in the adoption of value judgements and behavioural forms that develop within the society's own belief structure. Socialisation, which includes many relationships, has caused different differences of opinion among social scientists. In general terms, it has been observed that socialisation is related to the adoption of positive and negative behaviours. At the same time, it has served as a function that determines the status of the individual in society. It is also known that the harmony of society and the individual in different relationships can only develop within a superior cultural structure.

Keywords: *Political Socialisation, Republic, Atatürk, Sociology, Political Science*

Giriş

Geniş anlamıyla farklı yönetim sistemler arasında yönlendirici etkisi zorunluluk taşıyan siyasal iktidarlar ile yönetilen toplumlarda meşruiyet aracı olarak yasalar, polis, ordu kurumsallaştıkça yaygınlaşır ve meşruiyet kazanır. Meşruiyet gücünü elinde tutan iktidar ve kadrolar siyasal karar alma ilişkisi içinde sistemin yapısı ve uygulanış biçimi ile yakından bağı vardır. “Meşru” sözcüğünün kökenine bakarak onun Arapça’da “şer” den türemiş olduğu, “meşruluk” ise yasallık anlamında kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle yasallık ve meşruluk arasındaki anlam farklılığı vardır (Vergin, 2010, s.47). Yasallık ve meşruluk arasında farklılığa baktığımızda gerek Tanzimat gerekse Cumhuriyet döneminin siyasi kararların etkisiyle oluştuğu görülür. Gelişen bu siyasal süreçler Eagleton’un deyişiyle: “*İdeolojik yapı hem çok duygusal hem de çok duygusuz aynı anda hem parlak bir hayal hem de insana deli gömleği giydiren bir dogma olarak suçlanırlar*” (Eagleton, s. 22).

Bu bağlamda, bu devrimlerin özelliği yukarıdan aşağıya doğru yapılan devrimlerdir. 1917 Sovyet Devrimi’de bu nitelikte bir devrimdir. Türkiye’nin sosyo-politik gerçekliğinde siyasetin belirleyici bir olgu olduğunu göstermesiyle ilgili Türkiye’de üst-yapı ögesi olan siyasetin ağırlıklı olarak ekonomik alt-yapı tarafından belirlenen bir olgu olmadığı ortaya çıkacaktır (Vergin, 2010, s.136). Türkiye’de siyasal kararların belirleyici özelliği her alanda kendini hissettiren güç odağı olmuştur. Tarihin her döneminde medeniyetler kendine özgü bir siyasal düşünce içinde toplumu dengede tutma çabasında olmuşlardır. Geleneksel toplumsal yapının değişiminin hızlandığı dönem olarak endüstriyel gelişmeleri örnek gösterebiliriz. Endüstriyel gücü baskı unsuru olarak elinde bulunduran ülkelerin zihinsel yapısında yeni bir emperyalizm türü doğmuştur. Böylelikle uzun bir zaman içinde dünya ülkelerinin kendi kendilerini ve toplumsal yapılarını sorguladığı bir dönem olmuştur. Bu yeni durumun ortaya çıkmasıyla

ülkeler egemenlik kavramlarının tehdit altında olduğunu gördüler. Ama Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu konuda kendisini dönüştürmeyi erkenden başarmıştır.

Her ülkenin kendine özgü politik kültürü vardır. Kültürel köklerin mirasçısı toplumlar bu süreçte kuşaktan kuşağa aktarılan bir etki ortamı yaratırlar. Türk toplumunun Osmanlı'dan miras aldığı kültürel köklerinin dönemler arası etkilerinde farklılıklar gösteren bir süreç takip ettiğini görüyoruz. Günümüz Türkiye'sinde siyasallaşmış toplumsal yapı içinde kültürel köklerin etkileri de gözlenmektedir. Cumhuriyet Türkiye'sinde toplumsal yapının ideolojik yönü Batı ile bazı noktalarda benzeşmektedir. Siyasal toplumlaşmanın birçok deneyimlerden etkilendiği görülür. Bu durum aile, okul, iş yeri, arkadaşlık, siyasal partiler, medya, gazete, dergi, sivil toplum örgütlenmesi, kurum ve kuruluşlar içinde gelişme gösterir. Ayrıca birçok bilim dalının araştırma konusu arasında bulunur. Psikanalitik yaklaşım, insanın çocukluğuna kadar uzanan bazı us dışı çelişkilerin olması ve bunun siyasal davranışlara etkisini inceler. Siyasal toplumlaşma farklı inanç ve çıkar gurupların dünya görüşlerin olduğu bir toplumdur. Bu yapı içinde mevcut sistemi savunanlar olduğu kadar değiştirmek isteyenlerde olacaktır. Siyasal toplumlaşma, demokratik toplumlarda daha örgütlü hareket etme özgürlüğü sağladıkça ortaya çıkan sorunların çözümünde bilgi birikiminin yarattığı düşünsel ve zihinsel dinamizm toplumda farklı hareketliliklerin de ortaya çıkmasına sebep olur. Easton ve Hess'in anlatımıyla:

“Siyasal sistemler sürekli istemlerin karşılanmasında zorluk çeken ve bunalım dönemlerinden geçen siyasi iktidarlar varlıklarını sürdürebilmek için sürekli bir ‘destek haznesine’ gereksinim duyarlar. Bu da çocukluk döneminde sağlanacak toplumlaşma çocuğun sisteme bağlılığının gelişmesiyle gerçekleşebilir” (Alkan, s. 13).

Siyasal topluluklarda devlet, rejime bağlılığı çocukluk yaşlardan başlatarak kuşaklar arası geçişte politik kültür ile oluşan bilgi ve davranış değerlerinin aktarılmasıyla gelişen bir süreç başlatmış olur. Siyasal toplumlaşma süreci demokrasi ve demokratlık siyasi gelişmelerle ilişkilidir. Referansları dışsal kaynaklara bağlı olarak gelişse de geçmişten gelen kültürel olgunluk birikimi önemli bir role sahiptir. Kültürel mirasın bilgi ile dengeli etkileşimi içinde yeniden anlam kazandırılması ile oluşan uyumun özümsemesi demokrat kişiliklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlar.

1.Siyasal-Toplumsal Bilinç Oluşumunda Siyasi Partilerin Rolü

Demokrasi açısından özgürlük alanının genişlemesini sağlayacak bir unsur olarak görülen siyasal partilerin önemli bir rolü vardır. Demokrasilerde farklı kültürlerin kendilerini belirli sınırlar içinde ifade etmesinin kültürler arası dengenin korunarak yaşatılması anlamına geldiği söylenebilir. Siyasi partiler toplumun taleplerini karşılama sorumluluğunu taşır. Siyasi partilerin toplumdan kopuk siyaset üretmeleri durumunda meşruiyet krizi kendini gösterir ve toplum

sosyolojik olarak parçalanma eşiğine gelir. Siyasi partilerde benzer görüşte olanlar siyasi makamlarda görev alarak toplumda politik amaçlarını anlatan kampanyalar yürütürler. Özgür ve adil seçim sisteminde siyasi partilerin başarısı kazandıkları ve sürdürebildikleri seçmen desteğinin derecesine bağlıdır (Beetham-Boyle, 998, s.10). Bu vesileyle siyasal partiler toplum içinde toplumun taleplerini görünür hale getirir. Siyasi partiler arası seçim yarışı temsili demokrasinin vazgeçilmez unsurudur. Aynı zamanda seçim yarışında medya önemli bir unsur olarak öne çıkar. İktidarın takibi, halkın bilgilendirilmesi, politik tartışmalar iktidar üzerinde baskıya yol açar. Bu baskı olumsuz yönde de kamuoyu oluşmasına neden olabilir. Günümüz dünyasında iktidarların meşruiyetini halktan alma zorunluluğu vardır. Modern dünyamızda seçimlerde ortaya çıkan sorun halkın iradesini yönlendirmek, manipülasyon, yalan haber, algı oluşturma ve medya sermaye ilişkisinin art niyetli kullanılmasından ortaya çıkmaktadır. Gerçekçi açıdan bakıldığı zaman seçimler ne milli iradeyi ne de genel iradeyi temsil eder. Sadece seçimde oy kullanmış olan seçmen çoğunluğunun siyasal tercihinden söz edilebilir. (Kapani, 2014, s. 84). Seçmenin sadece parti seçmekle baş başa bırakıldığı, seçme özgürlüğünün kısıtlandığı, parti genel merkezlerinde ve genel başkanın iki dudağı arasında kimin milletvekili olacağına karma liste üzerinden karar verilmesi seçmenin özgür iradesini kısıtlamaktadır. Liberal demokrasilerin uygulandığı bütün dünya ülkelerinde seçme ve seçilme yöntemi önemli ölçüde sandığa dayalı aritmetik sayı üstünlüğüne indirgenmiştir. 18. yüzyıldan itibaren klasik demokrasi teorilerinde en yaygın biçimde uygulanan da budur. Devlet kanunlarından bahsetmek gerekirse o kanunları yapanların insan olduğunu kabul etmemiz gerekir. Aynı zamanda bu insanların siyasi tercihleri ve ideolojik eğilimleri vardır bu yüzden kararlar siyasal tercihlere göre şekillenmektedir (Kapani, 2014, s. 47). Yeni kurulmuş devletler de bu olumsuz durum kendini daha yoğun biçimde göstermektedir. Demokrasinin demagojiye dönüşmemesi için seçmenin kültürel seviyesinin yüksek olması gerekmektedir. Adil ve gerçekçi olmayan seçim sistemlerinde partiler arası oy dağılımında azınlık oy oranı ile iktidar ele geçirilebilir. Bu tarz sistemde değerli nimetlerin dağılımı ve zenginlik için rekabet vardır (Aron,1976, s. 341). Ancak çok partili sistemin dünyada yaygınlaşması yeni bir süreç olmasına rağmen demokrasilerin gelişmesinde önemli bir rolü olmuştur. Siyasi partilerin Batı’da ortaya çıkmasıyla birlikte halk iktidarı değiştirebilme gücüne sahip olmuştur. Böylelikle yeni bir siyasal toplum modeli ortaya çıkmıştır. Ayrıca kitapta yazar partileri “kadro partisi” ve “kitle partisi” diye ikiye ayırır. Kadro partisi elitist, seçkinici nicelikten çok nitelik ağırlıklı bir partidir. Kitle partisi ise üyesini artırmak adına toplumun bütün katmanlarına hitap eder. Bu partilerin ideolojik yönü zayıftır (Kadro ve kitle partileri hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Duverger, 1970, s. 86-103). Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk dönemleri ve çok partili sisteme geçiş

dönemlerinde Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti kadro parti niteliği taşır. Oysa Türkiye’de siyasal partilerin tam anlamıyla kadro ve kitle partisi anlamında olduğunu söylemek oldukça zordur. Dünya ekonomik sistemi içerisinde Batı; Rönesans, aydınlanma gibi süreçleri yaşadı. Türkiye’de böyle bir süreç yaşanmadığı için siyasi partiler genellikle popülist nitelik taşır (Mahçupyan, 1997, s. 75). Siyasi partiler toplumları ve kitleleri eğitim aracılığıyla toplumun sosyalleşmesini ve politik kültürün oluşmasına katkı sağlarlar. Demokratik sistemlerde, siyasal partiler iktidara gelmeseler bile muhalefette kalarak iktidarın icraatlarını eleştirir ve çözüm yolları göstererek toplumu bilinçlendirme görevini de üstlenirler. Ancak siyasal partiler ideolojik yönden ve sosyal taban açısından farklılıklar gösterirler.

Mete Tuncay, İtalyan siyasal parti kuramcısı ve siyaset bilimcisi Giovanni Sortori’nin tespitlerine yer verdiği kitabında tek parti devletlerinde üç tip tek parti olduğunu birbirinden farklı nitelikler taşıdığını saptar. Giovanni, tek tip partilerin niteliklerini totaliter, otoriter, pragmatik olarak belirler ve ideolojik yönünü de araçsallaştırdığını belirtir. Ona göre; Türkiye Cumhuriyeti’nin tek parti deneyimi totaliter değil, belki otoriter ve pragmatik türler arasında yer alır (Tuncay, 2012, s. 5). Cumhuriyetin kuruluş dönemi özellikle ideolojik düzeyde Osmanlı devlet sisteminden ve toplumsal yapısından kökten bir kopuş olarak nitelendirilebilir. Bu nitelikleriyle yeni kurulan Türk Cumhuriyeti devletinin kuruluş aşamasında toplumun toptan dönüşümü gibi bir amacı olduğu ve bu yapısıyla iktidarını pekiştirmek istemesi de devrimci boyut taşıyan bir nitelik taşır. Mustafa Kemal Paşa askeri-bürokratik önderliğin reformcu kanadına mensuptu. Cumhuriyet kadrolarının birçoğu büyük ölçüde İttihat ve Terakki seçkinlerindendi (Keyder, 2013, s. 70-72). Cumhuriyet önderleri yukarıdan aşağıya bir baskıyla toplumu değiştirmeyi amaçladı. Dolayısıyla bazı tarihçiler bu yapının bir devrim niteliği taşımadığını söylerler. Genç Cumhuriyet her ne kadar Osmanlı geçmişini ret etse de miras aldığı yapı Osmanlı Devlet yönetimi idi.

2.Cumhuriyet Dönemi Toplumsal ve Siyasal Yapı

Genç Türkiye Cumhuriyeti’nin devir aldığı miras Osmanlı Devletindendi. 18-19. yüzyıl Osmanlı’nın Batılılaşma serüveninin başladığı bir dönemdir. Yeni Cumhuriyetin Osmanlı geçmişinden toptan kopuşu Milli Mücadelenin başarıyla sonuçlanmasıyla başlamıştır. Cumhuriyet ideolojisi çerçevesinde Osmanlı geçmişinden ve miras aldığı değerlerden tam anlamıyla kopuşu anlayamayanlar Cumhuriyetin avantajlarını da benimsememiştir.

1920-1930 dönemleri arasında yeni bir ulus inşa sürecinde toplumsal yapı üzerinde bilinçli bir uluslaşma ideolojisini yaygınlaştırma çabası görülür. İslami referansların meşruiyet kazandığı bir toplumda yeni rejimin ve kurucu önderlerin de yeterince anlaşılmadığı görülmektedir. Toplumunu homojenleştirme çabası içerisinde “Türk” tanımı ön plana çıktı. Çünkü

içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı bu kavramsallaştırma kullanılmak istendi. Bu bağlamda Cumhuriyetin kurucu önderleri ilkokuldan başlayarak etkin bir kuşak yaratma çabası içerisine girmiştir. 1920 ve 1930’larda Cumhuriyet Devrimlerine karşı Türk toplumunda bir tepkisizlik vardı. Mustafa Kemal Paşa bunun için Serbest Cumhuriyet Fırkası’nı (1930) kurdurdu. Ancak kısa süre sonra siyasal tepki Cumhuriyet yöneticilerine dönünce bu parti kapatıldı. Bir başka siyasal ve kültürel tepki Kazım Karabekir Paşa’nın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924) olayında yaşandı. Parti İstanbul, Ankara, İzmir, Sivas ve Urfa’da başlayarak doğu illerinde büyük çaplı örgütlenmeye gitmişti. Toplum tepkisizlikten eyleme geçmiş ve bu partiye büyük bir ilgi göstermiştir. Ancak halk yapılan devrimleri benimsemediği için bu parti etrafında Cumhuriyet devrimlerine karşı bir karşı koyuş gerçekleştirdi. Bunun üzerine Takrir-i Sükun Kanunu ile 25 Mayıs 1925’te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TPCF)’nin bütün şubeleri kapatılır. Kazım Karabekir Paşa gözaltına alındı ve İsmet İnönü’nün devreye girmesi de bir sonuç vermedi. Daha sonra Atatürk’ün emriyle serbest bırakılmıştır. İzmir suikastı çerçevesinde tartışılan tarihi olaylar olmuştur. Başka siyasal parti kuruluş girişimleri Cumhuriyet Döneminde olmuştur. 26 Eylül 1930’da Abdülkadir Kemal Bey Adana’da “Ahali Cumhuriyet Fırkası” adıyla bir parti kurdu ancak başarılı olamamıştır. 21 Aralık 1930 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla kapatılmıştır. 1 Ekim 1930 Edirne’de Mimar Kazım Tahsin Bey’in “Türk Cumhuriyeti Amele ve Çiftçi Partisi”ni kurma girişimi oldu ancak bu parti komünist eğilimli olduğu gerekçesiyle kurulmasına izin verilmemiştir (Tuncay, 2012, s. 286). Arif Oruç’un İstanbul’da kurduğu “Laik Cumhuriyet İşçi ve Çiftçi Fırkası” (LCİÇF) sol eğilimli olduğu gerekçesiyle parti kuruluş teşebbüsü olarak kalmıştır. Ayrıca Oruç, İzmir suikastı girişimi nedeniyle gözaltına alınmıştır (Tuncay, 2012, s. 287). Cumhuriyet yöneticileri ilk başından beri devrim ilkelerini topluma öğretme gayreti içinde hareket etmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa demokrasinin yerleşmesi ve katılımın artması için büyük gayret göstermiştir. Ama siyasal katılmayı gerçekleştirecek siyasal kurumların gelişmediği bir toplumda katılımın artması siyasal istikrarsızlığa ve şiddete yol açmaktadır (Huntington- Dominguez, 1975, s. 18). Huntington- Dominguez toplumsal değişim süreçlerini şöyle sıralarlar: “1-Gelişmenin geleneksel geçiş ve modern safhalar, 2-Kültürel-ekonomik, ve siyasal faktörler,3- iç ve dış ortam 4- modernleşmenin, erken veya geç oluşu, 5- Değişimlerin aynı anda veya sıralı oluşları ve eğer sıralıysa sıranın niteliği 6- Modernleşme unsurlarındaki değişimin hızı” (Huntington- Dominguez, 1975, s. 19).

3.Genç Cumhuriyet Dönemi Siyasal İktidar Uygulamaları ve Toplumsal Tepkinin Farklı Biçimde Ortaya Çıkışı

Cumhuriyet Türkiye'sinde devrimler toplumu dengede tutma ve hiyerarşik ilerleme-kalkınma ve modernleşme hamlesi içinde zorunluluk gösteren eğilim içinde olgunlaşmıştır. Atatürk Dönemi'ni formüle etmek gerekirse; ilerleme, kalkınma, modernleşme kavramları altında toplayabiliriz. 1923-1950 arası dönemde rejimin gönüllü savunucuları gazeteler, dergiler olmuştur. Bu yayınlarda rejimin meşruiyetini topluma benimsetme ve modernleştirme kampanyasına dönüştürülmüş bir içerik etrafında şekillendirmeye yönelik çaba vardır. Sırasıyla: “1-Rejime ve Şef'e aşırı övgü 2- Modernleşme ve teknoloji tutkusu 3-Kadınların açılışı ve modernleştirilmesi 4-Üst kültürün popülerleştirilmesi 5- Gündelik mitoslar gibi, Resimli Ay Dergisi, Resimli Uyanış dergisi, Muhit ve Yedigün dergilerinin içeriklerinde görülebilir” (Oktay, 1993, s. 52).

Batı'da kamuoyu oluşturma biçimi olarak gazete ve dergilerde oluşturulan gerçek veya manipülatif haber toplumu yönlendirmede araç olarak kullanılmıştır. Osmanlı'dan itibaren bu yayınların geç dönemde kamuoyu gücü anlaşılmış ve Cumhuriyet döneminde bu güç etkin bir şekilde kullanılmıştır. Rejimin meşruiyet kazanması açısından eğitimin önemi fark edilmesine rağmen yaygınlaştırılamamış olması da bir sorun olmuştur. Ancak II. Meşrutiyet (1908) döneminde başlayan eğitimle yeni genç kuşaklara rejime bağlı toplum oluşturma girişimleri başlatılmıştır. Cumhuriyetle birlikte öğretmenlere yeni genç kuşaklara Cumhuriyetin ilkelerini anlatan siyasal eğitim verme misyonu yüklenmiştir Aynı kapsam içinde İslam tasavvufunun toplum üzerindeki olumsuz etkilerini azaltacak çalışmalarda öğretmenlere sorumluluk verilmiştir. 1920 yılında Milli Eğitim Bakanlığı kuruldu, 1924'de Tevhid-i Tedrisat Yasası çıkarıldı, medreseler kapatıldı, 1928'de Latin harflerine geçilmesiyle yazı değişikliği ve dilde sadeleştirme başlatıldı. 1924 yılında okullardaki ders kitaplarının içeriği değiştirilerek Cumhuriyet ideolojisinin meşruiyetini yansıtan ders kitapları yerleştirilmiştir. Ders kitaplarında “Yurt Bilgisi” derslerine özel bir ağırlık verildi. Afet İnan'ın çalışmalarıyla Atatürk'ün Cumhuriyet üzerine söylem ve düşünceleri ders kitaplarına geçmiştir. Eğitim için oluşturulan politikalar genişletilerek yetişkinlerin eğitimine önem verilmiştir. 1929'da Millet Mektepleri yasası çıkarılarak eğitime katılma zorunlu hâle getirilmiştir. Cumhuriyetin kurucu önderleri ideolojik yönü ağır basan evrimci/ilerici/kalkınmacı/ anlayış doğrultusunda radikal kararlar almıştır. Dönemin Türk toplumunun içe kapanık kendini ifade etmede tedirgin bir duruşu vardır. İslam'ı kendi içinde özümsemişti. Türk toplumunu tanımlayan ögenin İslam olması halkın belli bir bölümünün Cumhuriyet devrimlerini İslam'ın tasfiyesi olarak görmesine sebep olmuştur. Halifeliğin kaldırılması hem ülke içinde hem de dışarıdaki Müslümanlarda

sarsıcı bir etki yaratmıştır. Özellikle Arap dünyasında, Hindistan’da Endonezya’da etkisi büyük olmuştur. Bu aşamadan sonra halifeliğin kaldırılması İslamcılık hareketleri için hesaplaşılması gereken siyasi sorun haline gelmiştir (Savran, 2013, s. 68). 11 Haziran 1934’te Soyadı Kanunu ile Soyad kullanma zorunluluğu getirildi (Resmi Gazete, 21.06.1934, s. 1399-1401). 26 Haziran 1934’de çıkarılan bir başka kanunla “bey”, “ağa”, “hoca”, “hacı”, “hafız”, “molla”, “hanım”, “efendi” gibi geleneksel unvanlar yasaklandı (Resmi Gazete, Tarih: 26.11.1934, s.1425). 3 Aralık 1934’te bazı kisvelerin giyilmeyeceğine dair kanunla dini giysilerin toplum içinde kullanılması yasaklandı (Resmi Gazete, Tarih: 03.12.1934, s. 1427-1433). Bu devrimlerle birlikte ümmet bilincinden ulus olma bilincine geçiş sağlanmaya çalışıldı. Ama kültürel devrimler toplumda gruplaşmaların nedeni de oldu. İslâmi hayat tarzını merkezine koyan insanlar kültürel devrimleri hiçbir zaman benimsemedi. Bu devrimler bir anda değil de evrimsel biçimde yapılsaydı belki de bu kadar tepki almayabilirdi.

4.Cumhuriyet Dönemi Toplumsal Değişimin Benimsetilmesi Süreçleri

Mustafa Kemal Atatürk’ün düşünce yapısında “Bağımsız Vatan ve Ulus”, “Aydınlanmış Birey” gibi kavramların önemli bir yeri vardır. İç ve dış şartların oluşturduğu laik-Ulus devleti eğitimle konsolide edebileceğini düşünmüştür. Ancak ülkenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı uluslaşma bilincinin çok uzağındaydı. Bu yüzden Mustafa Kemal Atatürk siyasal ve kültürel toplumsallaşmayı bütünleştirici biçimde uygulayamadı. Atatürk ve arkadaşlarının uyguladığı devrim aynı zamanda karşı-devrimci bir grubu da beraberinde yarattı.

Genç Cumhuriyet döneminde sosyal ve kültürel devrimlere neden bu kadar önem verildiğini Anthony D. Smith’den anlamaya çalışalım: *“Bir sistem olarak toplumun özü kendi içinde biçimlenmiş normatif bir düzendir. Bir düzen olarak bu normatif yapı değerleri ve farklılaşmış ve özelleşmiş ayrıntılı norm değerleri içerir. Anlamlı ve yasal olabilmeleri için bu öğelerin kültürel referanslara gereksinimleri vardır”* (Smith, 995, s. 59).

Siyasal toplumlaşmanın ön koşulu ekonomik kalkınmışlık, modernleşme süreçlerinin başarısı, okuryazarlık, kentleşme, ticaret ve bürokrasidir. Modernleşme kavramı tartışmaya açık bir kavramdır. Modernleşme kavramı Batı’daki anlamıyla Rönesans ve reformla başlar son kertede kapitalizmin doğuşuna kadar gider. Bu proseste modernleşme kapitalizmdeki rekabetçilikte gelenekselin terkidir. Liberal sistem içinde rekabetçi ortam aynı modernleşme kavramı gibi üstü örtük kavramlardır. Belirsizliğe yol açan bu durum endüstrileşme süreçleri çerçevesinde gelişmişlik düzeyi ile farklılaşmadan ortaya çıkar. Objektif yaklaşımla modernleşme kavramı gelişmekte olan ülkelerin liderleri ve elitlerince izlenen seri politikalara verilen bir isimdir (Smith, 995, s. 90). Cumhuriyet Rejimini dört başlık altında inceleyen Türker Alkan Örneğin: Kemalist Devrimlerin tek parti döneminde daha fazla kullanıldığını ortaya

koyar. İncelediği ders kitaplarında bir kez olsun Atatürkçülük ve Kemalizm sözcüğünün geçmediğini de ifade eder. Türkçülük ögesi Tek Parti (1923-1950) döneminde fazla kullanılırken Atatürk sözcüğünün çok parti döneminde daha fazla kullanıldığı gözlemlenmiştir. Çok partili dönemde Atatürk İlkelerine daha az yer verilirken Atatürk'ün kendisine daha çok yer verildiğini de not eder. Bu veriler Atatürk, İnönü, Demokrat Parti dönemleri içinde incelendiğinde bu ögelerin Atatürk dönemi düşük, İnönü dönemi daha yüksek oranda Atatürk devrimlerine yer verildiği, DP dönemi Atatürk'ün kişiliğine önem verilirken, Atatürk ilkelerine daha az yer verildiği sonucu çıkmıştır (Alkan, 1979, s. 211-212). Atatürk döneminde devrim ilkeleri konusunda toplumun bir kararsızlığı vardır. Türker Alkan Hoca'nın araştırmasında Cumhuriyetin ilk dönemlerinde ulusçuluk %52,5 yoğunlukta puanlama, devrim ilkeleri % 24,3 oranı almıştır. Aynı araştırma içinde Cumhuriyetçilik ögesi Atatürk döneminde %94, İnönü dönemi %98, DP döneminde %87 oranındadır. Bir diğer devrim ilkelerinden olan yazı değişikliği ve dilin sadeleştirilmesi konusu Atatürk döneminde de düşük bir oranda kalıyor, İnönü döneminde küçük bir yükseliş yer alıyor. Türkçeleşme 1924'de oranı %39, 1927-1928'de %47'ye, 1933'de %69'a yükseliyor. 1941'de düşük bir orana %41'e iniyor. 1945-1957'de %71 oranına yükseldiği görülüyor. Sonra düzenli düşüş yaşanarak %60'a kadar inmiştir. Aynı oranlamalar, Osmanlı döneminin simgelerinin oranı Tek Parti döneminde %94, çok partili dönemde % 61'e kadar inmiştir. 1924-1933 arasında dalgalanmalar göstermesine karşılık Osmanlı dönemi puanlamasında düzenli bir yükseliş izlenir. Türker Alkan hocanın incelediği ders kitaplarında demokrasi sözcüğü bir kez bile geçmez. Demokrasi sözcüğünün kullanım dışı kalmasının yanında Tek Parti dönemi içinde bireysel özgürlüklerin önem kazanmaya başladığı da görülür. Demokrasi sözcüğünün Çok Partili dönemi (1953-1957) yükselişe geçtiği görülmüştür (Alkan, 1979). Bu dalgalanmaların dolaylı sebebinin sistemli ve tutarlı siyasal toplumsallaşmanın geliştirilememiş olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Ama bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerin siyasal toplumsallaşmayı sağlamaya çalışmada gelişmiş ülkelere öykünmesi doğal karşılanabilir.

Sonuç

Cumhuriyetin devrildiği toplumun Osmanlı'dan kalan aynı toplum olduğu bilinen bir gerçektir. Bu durum aynı zamanda toplumsal yapının karmaşıklığı yanında kendine özgü dinamikleri de içinde barındırır. Osmanlı'dan miras alınan güçlü kültürel yapı Cumhuriyet döneminde de yaşamaya devam etmiştir. Ancak devrim ilkelerinin 1923 sonrasında toplumsal yapıyı kökten değiştirme uygulamaları toplumun kültürel yaşam tarzına baskın bir müdahale olarak biçimlenmiştir. Osmanlı tarihindeki köklü değişimin 2. Meşrutiyet'ten itibaren başladığı söylenebilir. Cumhuriyetin kurucu önderlerinin düşünsel ve zihinsel motivasyonu buradan

kaynak bulur. Ancak Cumhuriyet döneminin kültür alandaki devrim ilkelerinin uygulamaları yukarıdan aşağıya yasalarla desteklenen baskı ve zorunluluk taşıyan yönetime dönüştürülmüştür. Cumhuriyetin erken dönem politik uygulamaları İslam'ın tasfiyesi olarak görülmüştür. Erken dönem uygulanan seküler politikalar geleneksel bir toplumun kolayca kabul edeceği bir proses değildir. Bu tür köklü devrimlerin belirli bir süreç takip ederek kültürel referanslara riayet etme gereksinimleri vardır. Dönemin Türkiye toplumunun geleneksel kültür yapısı, içine kapanık ve kendini ifade etmede tedirgin bir duruşu vardı. Bu nedenlerden dolayı Cumhuriyet devrimlerinin siyasal toplumsallaşma sürecini itidalli götüremediğini anlıyoruz. Kültürel devrim ilkelerinin Türkiye toplumunda oluşturduğu belirsizlik kültürel dalgalanmalara ve toplumsal bütünleşmeyi ayrıştıran ögeler haline dönüşmüştür. Siyasal toplumsallaşma süreci sıralı bir süreç takip eder. Siyasal toplumsallaşma ekonomik gelişmişliğin yanında eğitim, siyasal düşünceler, sivil toplum organizasyonları ve siyasal partilerin oluşturduğu ortam içinde geliştiği görülmektedir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinden günümüz Türkiye'sine uygulanan siyasi politikaların Türkiye'de siyasal toplumsallaşmayı nasıl ve ne yönde yönlendireceği soruları cevap arayan sorunlardan biri olarak görülmektedir.

Erken dönem Cumhuriyet döneminde ilerlemeci ve kalkınmacı modernleşme kapsamında uygulanan politikalar toplumu bütünleştirici bir işlev görmüş müdür sorusu hâlâ cevap arayan soruların başında gelir. Aslında liberal sistemin bize dayattığı modernleşme kavramı soyut bir şeyi ifade etmektedir. Liberal modernleşme bir ülkeye girdiğinde popüler kültürü de beraberinde getirmektedir. Bu süreç elitist bir sınıf tarafından yürütülür. Oysa köklü uygarlıkların bu tarz bir modernleşmeye ihtiyacı yoktur. Böyle bir süreç toplumun bilgelik yönüne de zarar vermektedir. Yapılması gereken ise eğitim ve ekonomik başarının yükseltilerek refahı topluma yayabilmektir.

Kaynaklar

Alkan, T. (1979). *Siyasal Toplumsallaşma*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Aron, R. (1976). *Demokrasi Ve Totalitarizm*. (Çev. V. Hatay). M.E.B Basımevi.

Beetham, D. - Boyle, K. (1998). *Demokrasinin Temelleri*. (Çev. V. Bıçak). Liberte Yayınları.

Duverger, M. (1970). *Siyasal Partiler*. Bilgi Basımevi.

Eagleton, T. (2015). *İdeoloji*. (Çev. M. Özcan). Ayrıntı Yayınları, .

Huntington, S. P. – Dominguez, J. I. (1975). *Siyasal Gelişmeler*. (Çev. E. Özbudun). Siyasi İlimler Derneği Yayınları, .

Kapani, M. (2014). *Politika Bilimine Giriş*. Bilgi Yayınevi.

Keyder, . (2013). Türkiye Demokrasisinin Ekonomik Politigi. *Geçiş Sürecinde Türkiye*. B. 6, Belge Yayınları.

Mahçupyan, E. (1997). *Osmanlı'dan Postmoderniteye*. Yol Yayınları.

Oktay, A. (1993). *Türkiye'de Popüler Kültür*. Yapı Kredi Yayınları.

Tertip : 3 C. : 15, Kanun No:2525, Tarih: 21.06.1934, s. 1399-1401. *Resmi Gazete*.

Tertip : 3 C. : 16, Kanun No: 2596, Tarih: 03.12.1934, s. 1427-1433. *Resmi Gazete*.

Tertip:3, C. 16, Kanun No: 2590, Tarih: 26.11.1934, s.1425. *Resmi Gazete*.

Savran, S. (2013). İslamcılık, AKP Burjuvazinin İç Savaşı. *Neo Liberalizm, İslamcı Sermayenin Yükseliři ve AKP*, B.2, (Haz. N. Balkan, E. Balkan, A. Öncü). Yordam Kitap.

Smith, A. D. (1995). *Toplumsal Deęiřme Anlayışı*. (ev. . Oskay). Gündoęan Yayınları.

Tuncay, M. (2012). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Vergin, N. (2010). *Siyaset Sosyolojisi*, Doęan Kitap.